

ПЕТИНА ВИЧЕВА

АНАЛИЗ НА ТЕРМИНОЛОГИЧНИТЕ КОЛОКАЦИИ В МОРСКИТЕ АДМИРАЛТЕЙСКИ ПУБЛИКАЦИИ

PETINA VICHEVA

ANALYSIS OF TERMINOLOGICAL COLLOCATIONS IN NAUTICAL ADMIRALTY PUBLICATIONS

(Abstract)

The study presents a conceptual analysis of terminological collocations in maritime Admiralty publications. Different definitions of collocations and terminological collocations are presented. The analysis is on extracted terms from a relevant corpus with two automated concordance instruments – AntConc and TermoStat. Translation of terminological collocations is presented.

Keywords: collocations, terminological collocations, conceptual analysis, candidate terms, inventory

Различните комбинации от лексикални единици винаги са били обект на особен интерес от страна на изследователите. Тази констатация произтича от множеството публикации, които могат да бъдат открити, свързани както с теоретични постановки по проблема, така и със стремежа да се разработи приложното поле на колокациите. Терминологичните колокации от своя страна са много по-малко разглеждан въпрос. Анализът на терминологичните колокации в морските адмиралтейски публикации, в частност концептуалният анализ на тези терминологични единици, представлява важна стъпка от по-мощната цел да се определят терминологичните модели на познанието в областта на корабоплаването като система за организиране на знанията на морските лица в областта на морския английски и разработване на модел за опис на терминологичните колокации в същата област.

Определение за колокации

Теоретичната литература изобилства от дефиниции, свързани с колокациите. Като се позоваваме на информацията относно дефиниране на колокациите в Глобалната мрежа, бихме могли да обобщим и изберем пет от тях по следния начин:

(а) тенденция на лексикалните единици да се появяват заедно в един текст или в един корпус, независимо дали образуват синтактичен модел;

(б) съчетаване на лексикалните единици в синтактичен модел, ограничени само от общите ограничения за подбор (наричани също „свободно/отворено колокиране“, или „свободна /отворена комбинация“);

(в) тенденция на лексикалните единици за съчетаване в синтактичен модел, определяна не само от общите ограничения за подбор, но също така и от ограничения за използването на един елемент (често наричано „ограничено колокиране“);

(г) съчетаване на лексикалните единици по неочакван, творчески начин, който противоречи на общите ограничения за подбор и/или ограничения при употреба (обикновено наричани „творческа комбинация“, а не колокиране);

(д) тенденция на лексикалните единици за съчетаване с предлог или граматическа структура, като инфинитив например или подчинено изречение (наричани „граматично колокиране“ за разлика от „лексикално колокиране“).

Прави впечатление, че многократното съчетаване на лексикалните единици е също толкова важно, в случаите на точки (а) и (в), колкото и тяхното съчетаване, но не и в точка (б), която е неутрална по отношение на честотата на съчетаване, нито в (г), която изрично изключва повторно съчетаване. Последното определение – (д), се отличава с това, че не се отнася за съчетаване между лексикални единици, а между лексикална единица и граматичен модел.

Съчетаването на думи е подходящо за описание на тяхното значение. Ако значенията са идеи на хората, посредством които те изграждат взаимодействие в света, то фиксираните изрази (колокациите) могат да се разглеждат като набор от преживявания, които предполагат мненията на хора, принадлежащи към една и съща дискурсна общност, защото според Кристъл колокиране е „условието за обичайно съчетаване на отделните лексикални единици“ (Crystal 1991). Хората трябва да следват повече или по-малко дадени навици, когато те изразяват и интерпретират нещо. На макрониво навиците се считат за синтактични правила. На микрониво на тях се гледа като на отношения между лексеми и значение. Нашето разбиране поставя колокациите някъде по средата.

Лайънс (Lyons 1995) използва понятието *обхват на съчетаване на даден израз*, за да покаже различната степен на синонимия. Според него „обхватът на съчетаване на даден израз е изцяло определен от неговия смисъл, така че синонимите задължително трябва да имат един и същ обхват на съчетаване [...] трябва да има някаква малка разлика в лексикалните значения, които се дължат на разлики в съчетаване, такава че да не е синонимия, но да е включена почти синонимия. Много често разликите в съче-

таването могат да се обяснят доста добре от гледна точка на независимо установими разлики в значението“.

Колокация е интуитивната способност на компетентните англоговорящи да поставят думите в правилните комбинации. Такава „произволно и периодично появяваща се комбинация от думи“ (Benson, Benson, Ilson 1986) се оказва пречка за повечето учещи английския език като чужд, които са твърде заети с други правила на този език. Има два вида словосъчетания, а именно граматически и лексикални (Benson, Benson, Ilson 1986). Граматически словосъчетания са тези, които се състоят от „доминираща дума“ като съществително, прилагателно или глагол, последвана от граматична дума, в повечето случаи предлог, както може да се види в примери като *sought after*, *deal with*, *take care of* и т.н. Що се отнася до лексикалните словосъчетания, те обикновено се формират от два „равни“ лексикални компонента в комбинации като прилагателно + съществително, съществително + глагол и глагол + съществително (Benson, Benson, Ilson 1986).

Ще разгледаме някои аспекти на процеса *колокиране*. Феноменът на колокиране означава, че две (или понякога повече) думи се появяват заедно, защото използването на определена дума (например съществително) ограничава избора на прилагателни, които могат да се комбинират с това конкретно съществително. Същото може да се каже за съществително и глагол.

Може да се каже, че има дума ядро (думата, за която се сещаме първо) и дума, която се съчетава с тази дума ядро. Например, ако в съзнанието ни е съществителното *crime* (*престъпление*) и търсим глагола, който се съчетава с него и който обозначава действието на 'извършвам' (престъплението), това трябва да бъде или глаголът *commit* или *perpetrate*. Прилагателното, което изразява лошия, насилствен и вреден характер на престъплението на английски може да се избере от ограничен брой прилагателни като *atrocious*, *vicious* и някои други.

„Колокациите представляват ключов компонент в лексикона на даден естествен език. Преводачите трябва, следователно, да притежават висока синтагматична компетентност заедно с парадигматична компетентност. Неестествеността идва като непосредствен резултат от неспособността на преводача да използва съответните колокации на езика-цел“ (Farghal, Mohammed, and Abdullah Shakir 1992–3). Това важи и за учащи и/или преводачи, които работят в специализирани области като инженерство, архитектура, медицина, разглежданата област корабоплаване и т.н.

Определение за „терминологична колокация“

Не са много определенията на метатермина „терминологична колокация“. Ето защо ако вземем определението за „колокация“, цитирано по-горе, а именно: „фраза, съставена от думи, които се съчетават по-скоро поради лексикални, отколкото семантични причини“, и направим необходимите промени чрез добавяне на терминологичен компонент, тогава можем да

предложим следната дефиниция на понятието „терминологична/специализирана колокация“:

Терминологична фраза, съставена от основен термин и други думи, които се съчетават по-скоро поради лексикални, отколкото семантични причини.

Мари-Клод Л'Хом и Хи Сук (L'homme, Sook 2006) правят разлика между специализираните лексикални комбинации и колокациите. Специалистите обикновено са съгласни с факта, че както словосъчетанията, така и специализираните лексикални комбинации съответстват на конвенционалната употреба в рамките на дадена дискурсна общност. Мелчук (Mel'cuk 1998) споменава, че колокациите не могат да бъдат разглеждани по отношение на обичайните синтактични или семантични правила. Бергенхолтс & Тарп (Bergenholtz, Tarp 1995) твърдят, че потребителите на специализиран език с недостатъчни езикови познания не знаят дали дадена комбинация от думи е вярна в дадена област (например в областта на корабоплаването). Л'Хом и Хи Сук твърдят, че „колокациите са конвенционални в рамките на дадена дискурсна общност; специализираните лексикални комбинации са конвенционални в рамките на група от специалисти.“ Изучаващите езика или специалния език, трябва да ги усвоят като такива, тъй като те са непредсказуеми (например *spoil ground* се превежда като *грунд за изхвърляне на отпадъци*).

Концептуален анализ на термини. Представяне на еквиваленти в езика цел

Концептуалният анализ включва използването на класификация на концептуални отношения, в които влизат термините ядра. Най-използваната схема в терминологията се основава на следните взаимоотношения (Sager 1990):

1. Родови (хиперонимни и хипонимни) взаимоотношения, които създават йерархичен ред; по-широкият (генеричен) концепт е по-главен по отношение на по-тесния (специфичен) концепт; и обратно: съответният концепт с тясно значение е подчинен на родовото понятие.

2. Меронимни/партитивни взаимоотношения показват връзката между концептите, състоящи се от повече от една част, и техните съставни части.

3. Комплексни отношения, като например: причинно–следствени; материал–продукт; материал–собственост; материал–състояние; процес–продукт; процес–инструмент; процес–метод, и т.н.

Концептуалният анализ включва и спецификация на българските еквиваленти на съответните английски колокации чрез съпоставителен анализ на наличните многоезични референтни инструменти или чрез консултиране с експерти.

Аналитична процедура

Стъпка 1: Екскерпирание на определения за основния термин от референтни източници

Ground

Съществително, често използвано атрибутивно \`graund\

the ground : the surface of the earth – земна повърхност

: the soil that is on or under the surface of the earth – пръстта, която е на или под земната повърхност

: an area of land – земна площ

Определението на морския термин *ground* е следното: част от земната кора, която може да бъде потопена във вода или да е над водата, например *spoil ground, fishing ground*.

Стъпка 2: Идентифициране на системно-структуриращите характеристики и термини

а. Родови характеристики (хипероними):

- повърхността на земята
- почвата, която е на или под повърхността на земята
- земна площ
- почва, земя

Две родови характеристики, получени от определенията, свързани с характеристиките на основния термин *земя*, илюстрират своите хиперонимни отношения. Например *почва* е на по-високо ниво на абстракция отколкото *почвата, която е на или под повърхността на земята*.

б. Генерализирани характеристики

1. Видове (хипоними)

- spoil ground (TermoStat AntConc) – депо
- fishing ground (TermoStat AntConc) – район за риболов
- foul ground (TermoStat AntConc) – лош за закотвяне грунд
- landing ground (TermoStat AntConc) – район за приставане

Някои от видовете могат да бъдат извлечени от Английско-български морски речник (Тончева, Великова 1996) и Английско-руски морски речник (1973):

- anchor ground – място за закотвяне;
- ballast ground – обозначен район, където корабите могат да разтоварят твърд баласт, преди да влязат в пристанище;
- booming ground – място, където дървените трупи се задържат временно, за да се сковат в салове (в Канада);
- diving ground – място за спускане на водолази;
- dumping ground – депо;
- dumping ground for chemical waste – депо за отпадъци от химикали;
- explosives dumping ground – депо за експлозивни отпадъчни вещества;
- good holding ground – добре държащ грунд;
- marshy ground – блатист грунд;

- middle ground – банка между две падини, плитчина по средата на вход или фарватер;
- proof ground – изпитателен полигон;
- loamy ground – глинест грунд;
- moist ground – наситен с вода грунд
- rocky ground – скалист грунд
- oozy ground – воднист, тинест грунд;
- pilotage ground – район, който се преминава от корабите с пилот;
- pilot's cruising ground – район за посрещане на корабите от пилот;
- running ground – плаващ грунд;
- sandy ground – пясъчен грунд;
- shelly ground – грунд с черупки от миди;
- slimy ground – тинест грунд;
- soft ground – мек грунд;
- solid ground – твърд грунд;
- spoil ground – депо;
- stony ground – каменист грунд;
- waterlogged ground – водонаситен грунд.

Големият брой видове *грунд*, изброени по-горе, не може да се използва като по-тесен термин, който да бъде включен в нашия Опис на *грунд* поради ограничения размер на описаното, който би представлявал презентация на организацията на знанията на обучаемите в областта на морските адмиралтейски публикации. Ето защо, трябва да се намери критерий, за да се намалят термини-кандидати до подходящите, които да бъдат включени в Описа. Подходящ критерий може да бъде тяхната честота и степен на използваемост. Инструментът за автоматично извличане чрез Термостат може да установи резултатите от проверката в тази насока.

Още термини за нашия Опис могат да бъдат получени от опозиции, определени като „частичен случай на позиционни координирани отношения“ (Попова 2005):

- foul ground vs. good holding ground.

След сравняване с наличните английско-български морски речници се идентифицират още няколко синоними на *грунд*, като например:

- dumping ground = spoil ground – депо;
- proof ground = proving ground – изпитателен полигон;
- marshy ground = swampy ground – блатист грунд.

Сега броят на кандидат-термините, които могат да се използват като термини с по-тясно значение по отношение на основния термин *грунд* стана приемлив за целите на Описа.

2. Природа (мероними)

- gravel – едър чакъл;
- sand – пясък;

- shells – черупки;
- rocks – скали;
- shingle – чакъл;
- mud – кал.

Както е показано по-горе, можем да подредим меронимите на термина *грунд* йерархично по отношение на информацията, която може да бъде ексцерпирана от съответните определения и пояснения. Въпреки това, окончателното одобрение трябва да бъде дадено от експерт, консултант в областта.

3. Характеристики

- якост;
- възможност за задържане на котвата;
- дълбочина на водата.

4. Използване

- грундът се използва за закотвяне на кораби в него;
- като зона за хвърляне на отпадъци;
- като район за преднамерено засядане на кораби ;
- като район за гмуркане; – като район за риболов.

Някои от тези приложения на **ground** и термините, използвани, за да ги изразят, ще се проявят в примерното съдържание на нашия Опис. По-долу представяме терминологични данни, извлечени чрез търсене в Transportation Research Thesaurus, за да могат евентуално да се използват в Описа:

Йерархична структура

TRT Ключови думи: ground

Брой на намерените термини: 38

Ground transportation (Aeg)

High speed ground transportation (Aegkt)

Airport ground transportation (Afw)

Ground handling (Bqar)

Ground operations USE Ground handling (Bqar)

Ground traffic (Btaamg)

Ground control USE Airport surface traffic control (Dcmtbxc)

Automated vehicle control for ground vehicles (Dcmvlg)

Control of specific ground vehicles (Dcmvgy)

Ground penetrating radar (Dcnsbqf)

Electrical grounding (Fcapg)

Grounding (Electricity) USE Electrical grounding (Fcapg)

Ground treatment USE Soil stabilization (Fcbys)

Ground freezing (Fcbysg)

Ground transportation crashes (Hbbg)

Ground transportation accidents USE Ground transportation crashes (Hbbg)

Groundings (Maritime crashes) (Hbbmd)
Ground motion USE Seismicity (Jbgpt)
Ground movements USE Seismicity (Jbgpt)
Ground settlement (Jbgpw)
Ground water recharge (Jbhvr)
Ground cover (Jcbpq)
Ground crews (Msec)
Ground vehicle operators (Mtg)
Proving grounds (Pfrmtyp)
Ground stations USE Air traffic control facilities (Pmfg)
Ground vehicles (Qbd)
Ground effect machines USE Air cushion vehicles (Qbqg)
Ground speed (Qdbcg)
Ground effect (Qdbdk)
Ground water (Rbesbw)
GROUND WATER USE Groundwater (Rbesbw)
Soft ground USE Soft soils (Rbespcs)
Frozen ground USE Frozen soils (Rbespfh)
Seasonally frozen ground (Rbespfhs)
Ground slag USE Granulated slag (Rbmduvg)
Ground effect (Smimamg)
Ground pressure (Smipcg)

Стъпка 3: Избор на окончателния списък на термините кандидати за описа

При изготвянето на определенията за нашия Опис, трябва да се вземат под внимание някои общи принципи.

ISO стандарт 1087 определя метатермина „дефиниция“ по следния начин:

Дефиниция: Твърдение, което описва концепта и което позволява разграничаването му от други концепти в рамките на една концептуална система.

Дефиницията трябва да:

- описва концепта (т.е. трябва да е вярна);
- позволява диференциация на определения концепт от подобни на него в същото или в различни специални полета;
- събере заедно измеренията, отнасящи се до всяко специално поле;
- се намира в перспективата на концептуалната област, към която концептът принадлежи;

От друга страна, Кабре (1999) насочва вниманието ни към формата на изразяване на определения, които също трябва да следват някои критерии:

- да бъдат правилно изразени;
- да се придържат към формалните стандарти за определения;

- да използват език, който е подходящ за целевата аудитория;
- да са под формата на едно изречение;
- да се придържат към лексикографски принципи, които се занимават с официално представяне.

Трябва също да се има предвид следното:

- термините с отношение род трябва да бъдат от същата граматична категория като въведения термин;
- ако в определението се използват термини, те трябва да бъдат дефинирани в същия Опис;
- термините не следва да се определят чрез отрицание.

В заключение бихме казали, че използването на принципите на концептуалния анализ са важни при осъществяването на по-мощното изследване на колокациите в морските адмиралтейски публикации с цел създаването на опис за приложните цели на обучаемите по морски английски език, както и за преводачите в дадената специализирана област.

ЛИТЕРАТУРА

Попова 2005: *Попова, М.* Вътрешна системност при основните термини на лингвистичната прагматика. – БЕ № 1, 5–19.

Тончева 1996: *Тончева, С., Г. Великова.* English Bulgarian Dictionary, STENO, Varna.

BENSON, M., BENSON, E. AND ILSON, R. 1986. The BBI Combinatory Dictionary of English: A Guide to Word Combinations. Amsterdam: Benjamins.

BERGENHOLTZ, H. TARP, S. & DUVA, G. (Eds.). 1995. Manual of specialized lexicography; the preparation of specialized dictionaries. Amsterdam, Netherlands & Philadelphia: J. Benjamins.

CABRÉ, M. T. 1999. Terminology. Theory, Methods and Applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.

CRYSTAL, D. 1991. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Third Edition. Oxford: Basil Blackwell.

ENGLISH-RUSSIAN MARITIME DICTIONARY. 1973. Ed by Favorov, P. A., Soviet Encyclopedia Publishing House, Moscow.

FARGHAL, MOHAMMED AND ABDULLAH SHAKIR 1992. Collocations as an index of L2 competence in Arabic-English Simultaneous Interpreting and Translation. – In: FIT-newsletter, XI.

L'HOMME, M. C. AND HEE SOOK BAE. 22–27 August 2006. A Methodology for Developing Multilingual Resources for Terminology. LREC Language Resources and Evaluation. Proceedings, Genoa (Italy).

LYONS, J. 1995. Linguistic Semantics. An Introduction. New York: Cambridge University Press.

MEL'CUK, I. 1998. Collocations and Lexical Functions. – In: Cowie A. P., Phraseology: Theory, Analysis, and Applications. Oxford: OUP.

SAGER, J. C. 1990. A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

✉ Доц. д-р Петина Вичева
Катедра „Езиково обучение и приложна лингвистика“
ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“
ул. „Васил Друмев“ 73, 9000 Варна, България
petinav@abv.bg

✉ *Assoc. Prof. Petina Vicheva, PhD*
Department of Language Training and Applied Linguistics
N. Y. Vaptsarov Naval Academy
73 Vassil Drumev St., 9000 Varna, Bulgaria
petinav@abv.bg